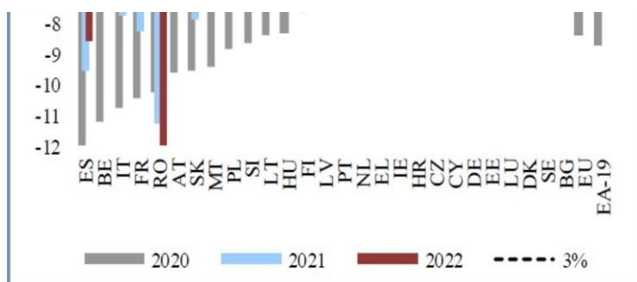

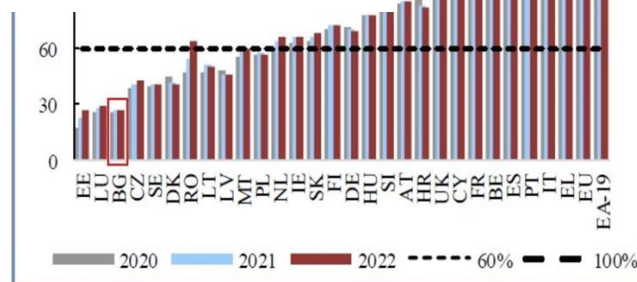
- По-бавно овладяване на вируса
- Удължаване на мерките
- Протекционистични политики
- Нарастваща несигурност

- По-бързо овладяване на пандемията
- По-плавна и равномерно излизане от кризата
- Правилно и навременно алокирани средства по Европейския план за възстановяване

Източник: Европейска комисия.

Бележка: Данни, използвани към 1.11.2020 г.

"ГЛАСЪТ НА МЛАДИТЕ ЗА СИЛНА ИКОНОМИКА"

„ПОУКИТЕ ЗА ИКОНОМИКАТА И ОБРАЗОВАНИЕТО ОТ ПАНДЕМИЯТА COVID-19“

„Оценка на политиките и мерките в България за оцеляване на икономиката и преодоляване на последствията от COVID-19“

Понастоящем българската икономика навлиза в икономическа криза, чиято дълбочина и продължителност могат да се окажат много големи. И макар, че известно забавяне на икономическия растеж беше очаквано поради забавяне на растежа и проблеми в някои от големите европейски икономики, все пак сегашната криза е от съвсем друг характер - резултат от световната пандемия, предизвикана от COVID-19. Разпространението на COVID-19 и предприеманите мерки за неговото ограничаване и справяне със здравната и задълбочаващата се икономическа криза в световен мащаб водят до нарастване на предизвикателствата пред всички сектори на икономиката.

Периоди на забавяне на икономическата активност и настъпването на рецесии са част от процеса на икономическо развитие. Но сегашната криза се различава от обичайните спадове на икономическата активност, като причините за това са поне две. От една страна, кризата не е резултат от вътрешни дисбаланси в икономиката, а е предизвикана от външни за икономиката фактори. И от друга страна, кризата засяга едновременно и много остро както предлагането, така и търсенето на стоки и услуги. Отчита се, че **пандемията** е породена от непознато досега, но агресивно инфекциозно заболяване, разпространило се в обширни континентални региони и целия свят, което поражда масово заразяване на хората, неизбежно се налага констатацията, че сме изправени пред рисковете и предизвикателствата на трудна битка за преодоляване на пандемичната криза в условията на динамични промени в цялостния икономически, социален и политически живот. Кризата с коронавируса е предизвикателство и за световната и европейската икономика, както и за поминъка на гражданите. По време на тази здравна криза е много важно да защитим не само особено важните сектори на нашата икономика, но и нашите активи, технологии и инфраструктура, и което е още по-важно - трябва да защитим работните места и работниците.

През 2020 г. пандемията от коронавирус се превърна в най-значителното социално и икономическо предизвикателство за съвременните общества. Мерките на политиката за защита на общественото здраве и смегчаване на негативните последици чрез социално дистанциране и карантиниране възпрепятстваха икономическия живот и ощетиha редица бизнес сектори повече от всяко събитие през последните седем десетилетия в глобалната история. Икономическите последиствия от тази криза засягат всички слоеве на българското общество, като кризата се отразява пряко и на реалния сектор, и на финансовия сектор на икономиката и променя макроикономическата среда, в която оперира българската икономика.

Наложените ограничителни мерки се отразиха шоково върху над 346 хил. предприятия, от които над 92% са с до 10 служители, и над 3 222 хил. заети в различни дейности, от които 30% работят в предприятия с до 10 служители. Всички видове услуги спират практически напълно дейността си в резултат на извънредното положение. Хотели, ресторанти и заведения са напълно затворени през м. март и остават затворени поне още месеци

наред според Асоциацията на заведенията¹. След като зимният сезон за курортите Банско, Боровец и Пампорово приключи преждевременно, според Българската туристическа камара е вероятно някои от големите хотели да затворят и за летния сезон, тъй като през м. февруари не са постъпили повече средства по резервациите за тази година². В туризма са заети около 150 хил. души (или около 7.5% от всички заети) по данни на Националния статистически институт (НСИ) за 2018 г. Затворени са кафенета, козметични салони, туристически бюра, кина, театри, молове, магазини за търговия на дребно и др.

Освен това, мерките, които доведоха до ограниченията за пътуване, включително откриването на контролно-пропускателни пунктове (КПП) на изхода на областните центрове, задължителната 14-дневна карантина на влезлите в България български и чужди граждани и намаления брой пътувания поради самоизолацията на гражданите, през м. март и м. април водят и до силен шок върху транспорта, в който са заети около 9% от работещите лица:

- Броят на преминалите товарни камиони през основните ГКПП на страната намалява с 30% до 40% на дневна база (виж таблицата по-долу);
- Асоциацията на българските авиокомпании обяви, че очакваните загуби само през м. март, април и май са в размер на 67 млн. лв.³;
- Поради социалната изолация, много хора останаха по домовете си, а ако пътуват, използват предимно лични превозни средства. В резултат на това е отчетен голям спад в пътуванията с обществен транспорт, което доведе до съществено намаляване на приходите на обществените превозвачи: само през м. март приходите на столичните дружества „Метрополитен“, „Столичен автотранспорт“ и „Столичен електротранспорт“ са се свили с 6.5 млн. лв.⁴, като такива тенденции се наблюдават и в областните градове⁵;
- До 80% спад на приходите отчитат таксиметровите компании в София и страната.

Таблица 1. Обработени товарни превозни средства на основни ГКПП

¹<https://www.economic.bg/bg/news/12/alibegov-uvolneniyata-v-zavedeniyata-zapochvat-ot-april.html>

²<https://www.manager.bg/turizm/gradskite-hoteli-nay-veroyatno-shche-osvobodyat-80-ot-personala-siprognozirat-ot-blgarskata>

³<https://news.bnt.bg/news/bezprecedentna-kriza-v-avioindustriyata-zaradi-covid-19-1046607news.html>

⁴<https://www.mediapool.bg/sofiya-razrezhda-gradskiya-transport-news305889.html>

⁵<http://www.bta.bg/bg/c/CV/id/2191546>

от 8.00 часа на 17.05.2021 г. до 8.00 часа на 18.05.2021 г.

ГКПП	общо	в т.ч.
		вход
Капитан Андреево	1693	559
Лесово	624	187
Калотина	880	554
Кулата	2216	912
Дунав мост - Русе	2570	1278
Дунав мост - Видин	276	166

Източник: Агенция „Митници“ (www.customs.bg)

*Забележка: В справката са включени само основните ГКПП и обработените от АМ товарни автомобили. Пълна справка за преминалите през ГКПП Дунав мост 2 превозни средства, вкл. товарни автомобили, се публикува от дружеството, управляващо моста.

Строителството, в което са заети около 9% от работещите в страната, отчита спад от 1.1%⁶ на строителната продукция през м. февруари 2020 г. спрямо същия период на миналата година. От началото на извънредното положение, загубите за сектора се оценяват между 80 и 100 млн. лв. от Камарата на строителите в България⁷, като се очаква, че ще има спад до 50% на жилищното строителство до края на извънредното положение. Някои от предприятията от производствената сфера също са прекратили дейността си, заради нарушените международни вериги на доставките. Те работят като доставчици на части за производители на крайни изделия, основно в Европейския съюз (ЕС), и спирането на работата на техните контрагенти ги оставя без поръчки.

Някои икономически дейности, предимно в промишлеността, са със запазено или намалено равнище на производство поради направени поръчки от предишен период. Но може да се очаква забавяне на темповете на работата им през предстоящите месеци, тъй като сега трябва да се договарят поръчките за следващи периоди. През м. януари и м. февруари 2020 г. (преди началото на кризата) е отчетено нарастване съответно с 2.5% и 2.4% на производството в преработващата промишленост спрямо същия период през 2019 г.⁸ Но в други два промишлени отрасли се отбелязват спадове през първите два месеца на годината: добивната промишленост съответно с 11.3% и 8.5% и производството и разпространението на енергия и газ – със 7.5% и 6.3%⁹. За тях може да се очаква допълнително свиване в следващите месеци, тъй като по-ниската икономическа активност

⁶https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/STR_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf

⁷<https://business.dir.bg/ikonomika/prognozirat-spad-s-50-na-zhilishtnoto-stroitelstvo-sled-krizata>

⁸https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf

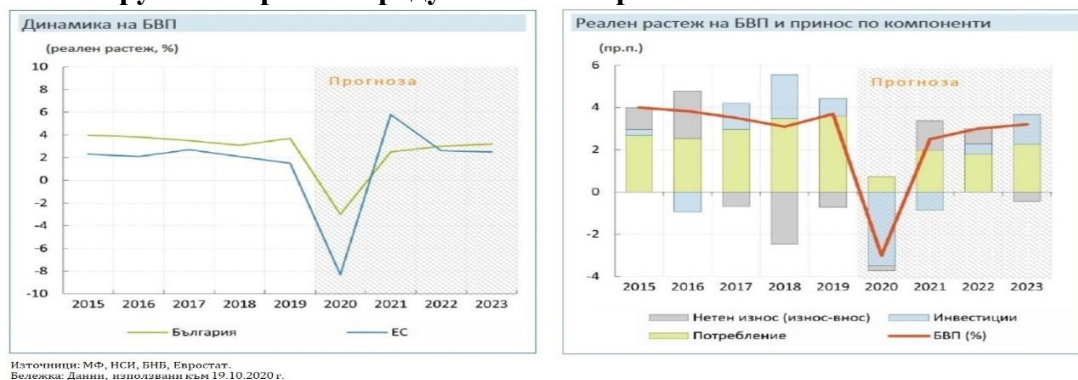
⁹https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf

ще води до намалено потребление на горива и енергия. Също така, много предприятия въведоха работа от вкъщи или от разстояние съгласно Закона за извънредното положение, което допълнително затруднява постигането на по-големи обеми на продукцията и запазване на приходите. В много предприятия част от служителите са пуснати в неплатен отпуск, в други работниците и служителите са съкратени или тези мерки предстоят да бъдат въведени.

Още в първите седмици на кризата, социалното министерство лансира поредица от мерки за граждани и работодатели. И гражданите, и бизнесът ги възприемат като социални мерки, насочени към подпомагане на най-уязвимите и нуждаещи се обществени групи в периода на криза. Респективно, реакцията към тези мерки на МТСП е положителна и отразява разбирането за солидарност и подпомагане на най-засегнатите в обществото.

Графиките по-долу представят сравнителен анализ на икономическата ситуация в България с тази в останалите европейски страни, към настоящия момент. Икономическото развитие зависи от динамиката на епидемичната обстановка както в страната, така и в глобален план, като в зависимост на това могат да се развият алтернативни сценарии. Затова и перспективата е еволюираща.

Фиг. 1 Брутен вътрешен продукт на България

Според обновените отчетни данни, публикувани в края на октомври 2020 г. от НСИ, БНБ, МФ, Евростат, ръстът на номиналната стойност на БВП е бил с малко над 1 млрд. лева в сравнение с очакванията за първото полугодие. През третото тримесечие на 2020 г. БВП се понижи с 5% на годишна база, в сравнение със спад от 8% през второто тримесечие. Потреблението нарасна значително, а свиването при инвестициите остана сравнително ограничено. Въпреки това, поради несигурната среда очакванията за инвестициите са те да останат потиснати в близко бъдеще.

Възстановяването на вътрешното търсене доведе до забавяне на спада на вноса, но износът намаля драстично. Спадът на световната и най-вече на европейската икономика се очертава да се отрази на България негативно на износа на стоки и услуги и през следващата година. Безпрецедентните, но наложителни мерки, въведени в почти всички държави се отразиха съществено на авиокомпаниите и туристическия бранш. Догодина се очаква растежът на БВП да достигне 2-3%. Икономиката ще се възстанови, но не се очертава да възвърне предкризисните си нива поне до 2022 г. Дотогава спадът в инвестициите ще продължи, но с по-бавен темп. Въсъщност инвестициите са компонентът, който изглежда ще се възстановява най-бавно. С подобряването на ситуацията при основните ни търговски партньори ще се възстановят и нивата на износа на стоки и услуги. Вносът на стоки и услуги ще последва тенденциите във вътрешното търсене и износа.

Фиг. 2 Пазар на труда

Източници: НСИ, МФ.
Бележка: Данни, използвани към 16.11.2020 г.

Динамиката на пазара на труда в България през първата половина на 2020 г. бе силно повлияна от кризата, свързана с разпространението на вируса и наложените мерки за неговото ограничение. От средата на март до средата на месец май беше отчетено бързо увеличаване на броя на безработните в страната, но след края на извънредното положение пазарът на труда започна бързо да се възстановява. Най-силно засегнати в този аспект останаха секторите туризъм, търговия, въздушен транспорт, добивна промишленост. През този период правителството предприе смекчаващи негативния ефект върху бизнеса мерки, като например 60:40. Чрез тази мярка правителството субсидира 60% от дължимите плащания за

работни заплати и разходите за осигуряване на компании, регистрирали над 20% спад в продажбите. Последните отчетни данни за краткосрочните индикатори показаха повишена икономическа активност, а показателят за бизнес климата се подобри. През третото тримесечие на 2020 г. бе наблюдавано увеличение на заетостта и намаление на безработицата спрямо второто тримесечие. Броят на заетите лица към октомври 2020 г. достигна близо 3 200 000 души, като спадът е с около 120 000 души спрямо същия период през 2019 г. На годишна база спадът на заетостта продължава, но със съществено по-умерен темп. Очакванията са, че средногодишна стойност на коефициента на безработица за 2020 г. ще бъде около 6%. Според прогнозата през следващите 2 години заетостта ще започне постепенно да се възстановява до предкризисните нива от 2019 г., а паралелно с това ще се ускори и растежът на заплатите.

Фиг. 3 Инфлация

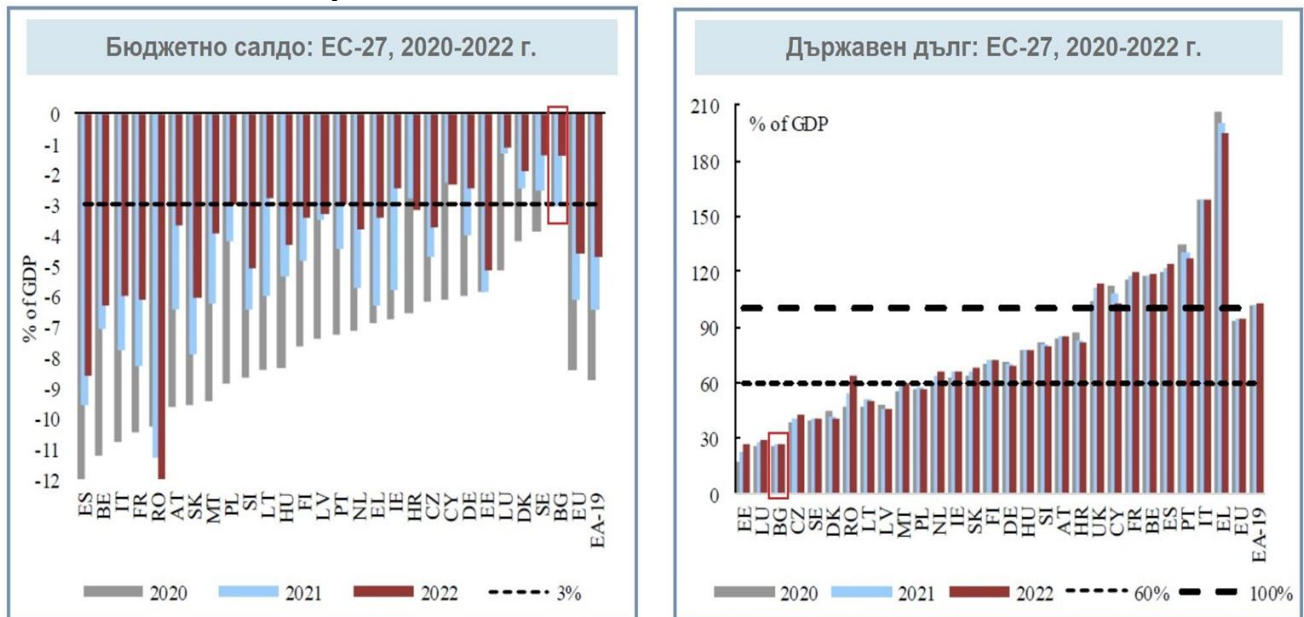

Източници: Евростат, МФ.
Бележка: Данни, използвани към 16.11.2020 г.

Общата инфлация за октомври 2020 г. спрямо същия месец на предходната година остана непроменена в България за трети пореден път – около 0.5%. През октомври 2020 г. инфлацията, измерена с Хармонизирания индекс на потребителските цени, остана непроменена и спрямо предходния месец. Инфлацията при храните продължи да се забавя и достигна 3.5%. Спадът в цените на енергийните стоки се увеличи незначително от 8 до 8.5%, Базисната инфлация остана под 2%, а тази при услугите се увеличи до 3%. Поради затруднения в международната търговия, породени от разпространението на вируса и наложените мерки, е възможно ограничаването на вноса на някои продукти. Тези шокове в предлагането вероятно ще се отразят под формата на леко повишена инфлация при хранителните стоки. Това следва да доведе и до поскъпване

на цените в някои сфери, като например общественото хранене. В обобщение средногодишната инфлация на годишна база се очаква да се повиши незначително – с около 1%. Прогнозата сочи, че инфлационните процеси през 2021 г. по всяка вероятност ще зависят от международните цени на суровините и петрола. През следващите 2 години средногодишната инфлация е малко вероятно да достигне повече от 3%, като това би бил един добър резултат.

Фиг. 4 Фискален сектор: ЕС-27

Източник: Европейска комисия.
Бележка: Данни, използвани към 1.11.2020 г.

Всички страни-членки на Европейския съюз, с изключение на България, ще регистрират дефицит от над 3% от БВП през 2020 г. Въпреки че се очаква европейските държави да подобрят значително бюджетното си салдо през 2021 и 2022 г., дефицитът се очертава да остане над 3% от БВП за 2/3 от страните, поне до 2023 г. Съотношението дълг спрямо БВП за тази година се очаква също да се увеличи значително във всички държави-членки на ЕС. Вероятно европейският дълг ще достигне рекордно-високи нива – средно около 100% от БВП. През следващите 2 години тези нива на задлъжнялост се очаква да се нормализират поне в 1/3 от държавите-членки. За щастие България посреща кризата от силна фискална позиция, ако не дори и най-силната в цяла Европа. Как България ще се възползва от тази позиция, това вече е друг въпрос!? Към края на септември натрупаното от началото на годината бюджетно салдо остана положително, а България пласира еврооблигации на обща стойност от 2.5 млрд. евро на 2 равни транша и срокове на падежа съответно 10 и 30 години. Очаква се държавният дълг на България да се увеличи с около 5 процентни пункта и

да достигне малко над 25% от БВП през следващите 2 години, преди да се върне към тенденция на спад в края на 2022 г. Успокоителното в случая е, че прогнозата не включва предвидените средства по новия Механизъм за възстановяване и устойчивост на Европейския съюз.

Във взаимосвързания свят икономиките въпреки всичко остават напълно изложени на външни шокове – като напр. по-слабо глобално търсене, ограничения на трансграничните пътувания и флуктуации на световния финансов пазар. Допълнителните навременни и правилно насочени макроикономически политики биха могли да помогнат за компенсиране на отрицателните шокове, произтичащи от горепосочените смущения в икономиката и повишената волатилност на финансовите пазари.

Представената прогноза е силно зависима от развитието на епидемиологичната обстановка, както в България, така и в целия свят.

Рискове пред икономическата прогноза

Негативни (-)	Положителни (+)
➤ По-бавно овладяване на вируса ➤ Удължаване на мерките ➤ Протекционистични политики ➤ Нарастаща несигурност	➤ По-бързо овладяване на пандемията ➤ По-плавна и равномерно излизане от кризата ➤ Правилно и навременно алокирани средства по Европейският план за възстановяване

Източник: Разработена от автора.

При увеличаване на мерките, целящи ограничение на пандемията и имащи задържащ ефект върху икономическата активност, както например в момента, може да се очакват отрицателни шокове по отношение на всеки един компонент. Тези шокове биха имали негативен ефект върху БВП особено в края на тази година и началото на следващата. При така създамата се рекордна несигурност почти всички икономически агенти неимоверно биха белязали ниски нива на растеж в средносрочен план, което респективно ще забави темпа на икономическо възстановяване. Освен риска за по-бавно овладяването на вируса, съществуват и политически негативни рискове, свързани с Брекзит и търговската война между САЩ и Китай. Ако все пак се наложи разглеждане на алтернативни сценарии с по-неблагоприятна динамика, това би довело до фундаментални въпроси, свързани с европейската и световната икономика в дългосрочен план. Разбира се съществуват и рискове в положителна насока. При по-бързо овладяване на пандемията в глобален аспект може да се наблюдава

много по-плавно и равномерно излизане от кризата. Средствата по Европейския план за възстановяване определено ще окажат положителен ефект върху икономиката на страните, смекчавайки негативния шок. Очаква се България да има около 10 милиарда евро по линия на новия Механизъм за възстановяване и устойчивост на Европейския съюз.

Най-важното нещо, което научихме от пандемията от новия коронавирус, е колко щети могат да бъдат причинени от относително лека пандемия според дългосрочните исторически стандарти. Да определяме сегашната пандемия като лека не означава да омаловажим страданието, което е причинила и ще причинява, докато не бъде въведена ефективна ваксина в световен мащаб. Covid-19 демонстрира, че социалната и икономическа уязвимост е далеч по-голяма, отколкото са си представяли експертите. Важно е да разберем защо това е така и да научим как да управляваме по-добре въздействието на такива заболявания в бъдеще.

Защо тогава икономическата вреда от такава сравнително лека пандемия е толкова голяма? Отговорът е: защото може да бъде. Проспериращите хора могат лесно да се освободят от голяма част от нормалните си ежедневни разходи, докато техните правителства могат да подкрепят огромен мащаб на засегнатите хора и бизнеса. Това се и очаква от правителствата. Отговорът на пандемията е отражение на икономическите възможности и социалните ценности днес, поне в богатите страни. Готови сме да платим огромна цена, за да ограничим пандемии и можем да се справим по-добре от преди.

Предложеният в Бюджет 2021 пакет от мерки за борба с Ковид-кризата е амбициозен като обем (3 049,4 млн. лв.) и добре балансиран като направления (за подкрепа на доходите, за възстановяване на икономиката и бизнеса, за здравни и противоепидемични мерки). В същото време обаче остават резерви по отношение на конкретните инструменти, през които те ще бъдат прилагани. Поради тези причини считам, че трябва да се въведе нов подход през промени в Кодекса на труда, който значително ще облекчи достъпа до ефективни мерки за подкрепа от страна на държавата, при това като единен подход и независимо от причините, които пораждат смущения в заетостта и производството. Въвеждането на престой не по вина на работодателя при обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка – т.нар. „принудителен престой“ дава възможност

да се прилага единен подход и да се компенсират както доходите на засегнатите работници, така и загубите на работодателите. **Предложения и препоръки:**

- работникът или служителят да има право на компенсация от държавата в размер на 75 на сто брутното си трудово възнаграждение, дължимо за месеца предхождащ издаването на заповедта по чл.120в от КТ, но не повече от 75 на сто от установения за страната максимален осигурителен доход;
- предприятията да имат право на компенсация от държавата в размер до 25 на сто от нетните приходи от продажби на съответното предприятие спрямо същия месец на предходната година;
- при въвеждане на непълно работно време компенсацията за работника се определя пропорционално на неотработеното време, но за не повече от 4 часа дневно.

Според мен подобен подход придобива универсален характер и няма нужда от постоянно актуализиране на мерките, допълване с нови и т.н. - един процес, който бе характерен за целия период от март до декември 2020 г. и предизвика оправдани критики. За предстоящите в икономиката и обществото ни технологично нови дигитален и зелен преход ще ни бъде необходим положителният опит от включването в единодействие на целия потенциал на българското общество (институции, публичен и частен сектор, бизнес организации, университети, училища, семейства, учители, наука, политически партии, неправителствени и обществени организации и др.). Младите хора на България предстои да поемат щафетата от по-старите поколения за постигането на целите на бъдещото по-устойчиво и по-справедливо развитие на българската икономика!

Последното десетилетие 2020 година е най-наситената с бизнес негативизъм година - и като оценка на актуалното състояние, и като визия за бъдещето. Единствената близка по стойности е била 2011 г., в която все още се усещаше умората от предишната икономическа криза. Причините за това са комплексни, като най-голямата, естествено, е ковид-кризата, която се отрази крайно негативно върху бизнес процесите. Налице е неவிждан икономически спад и песимизъм. Оценката на институциите е силно негативна, а реакциите им в условия на криза срещат бурно недоволство

от страна на бизнес средите. Общото усещане е за неадекватност, недостатъчност и мудност на мерките за подкрепа. Затова не е изненадващо, че по-малко от половината фирми са се възползвали от част от антикризисните мерки - най-вече от тези за подкрепа на заетостта. Реални мерки за подкрепа на фирмената ликвидност липсват или не са достатъчно атрактивни и познати. В резултат на това, бизнесът прави (не)възможното, за да спаси работните места и пазарните си позиции, вкл. чрез оптимизация на разходите, трансформация на производството, развитие на онлайн продажби, дистанционна работа, гъвкаво работно време, отпуски, съкращения на персонал и други. Ковид-кризата създаде недостиг на оборотни средства у почти 80% от предприятията. Това, в комбинация със съществуващите от години проблеми с бюрокрацията, регулаторната и административна тежест, нестабилната нормативна среда, корупцията и неефективното правораздаване, води до тежка преса върху всяко бизнес начинание. Притиснат до стената, бизнесът тотално изгуби оптимизма си, затова очакванията и планове му за бъдещето са твърде предпазливи, подчинени на прагматизма в условията на неясни перспективи (основно свързани с развитието на ковид-пандемията).

Заключение

Не по-малко важни от краткосрочните мерки са дългосрочните мерки за третата фаза на кризата - Подготовка за бъдещето. Тук следва да се има предвид как ще изглежда светът и българската икономика след епидемията. Каква ще бъде структурата на икономиката, какви професии ще са необходими, как трябва да се адаптира образователната система, за да отговори на нуждите на икономиката? Как следва да се заздравят социалните фондове и здравната система? Тези въпроси тепърва чакат своите отговори. Кризата ясно показва, че много бизнес модели има нужда да се променят, че много бизнес и административни процедури могат да бъдат направени по-ефективни. Кризата показва също голямата зависимост на съвременното общество от информационните и комуникационните технологии и очертава недвусмислено настъпващите процеси на дигитализация, автоматизация и роботизация в контекста на Индустрия 4.0, които изискват навременна адаптация от обществото. Ситуацията с пандемията от COVID-19 е изключително динамична и бързата информирана и координирана реакция на международно и местно ниво,

както и развитието на иновации и дигитализация, особено във времена на глобализация и безпрецедентна взаимосвързаност между държавите и градовете като сега, ще бъде ключова за възстановяването на българската, световната икономика и бизнес.

Използвани литературни източници:

1. <https://www.economic.bg/bg/news/12/alibegov-uvolneniyata-v-zavedeniyata-zapochvat-ot-april.html>
2. <https://www.manager.bg/turizm/gradskite-hoteli-nay-veroyatno-shche-osvobodyat-80-ot-personala-siprognozirat-ot-blgarskata>
3. <https://news.bnt.bg/news/bezprecedentna-kriza-v-avioindustriyata-zaradi-covid-19-1046607news.html>
4. <https://www.mediapool.bg/sofiya-razrezhda-gradskiya-transport-news305889.html>
5. <http://www.bta.bg/bg/c/CV/id/2191546>
6. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/STR_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf
7. <https://business.dir.bg/ikonomika/prognozirat-spad-s-50-na-zhilishtnoto-stroitelstvo-sled-krizata>
8. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf
9. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf
10. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf
11. https://www.nsi.bg/sites/default/files/files/pressreleases/IPI_SAWDA_2020-02_DH40YXC.pdf.